

Den 'skæggede mand' fra Leningrad

– en tabt antik buste kommer frem i lyset

af Victor Nikephoros & Huo Yuanjia

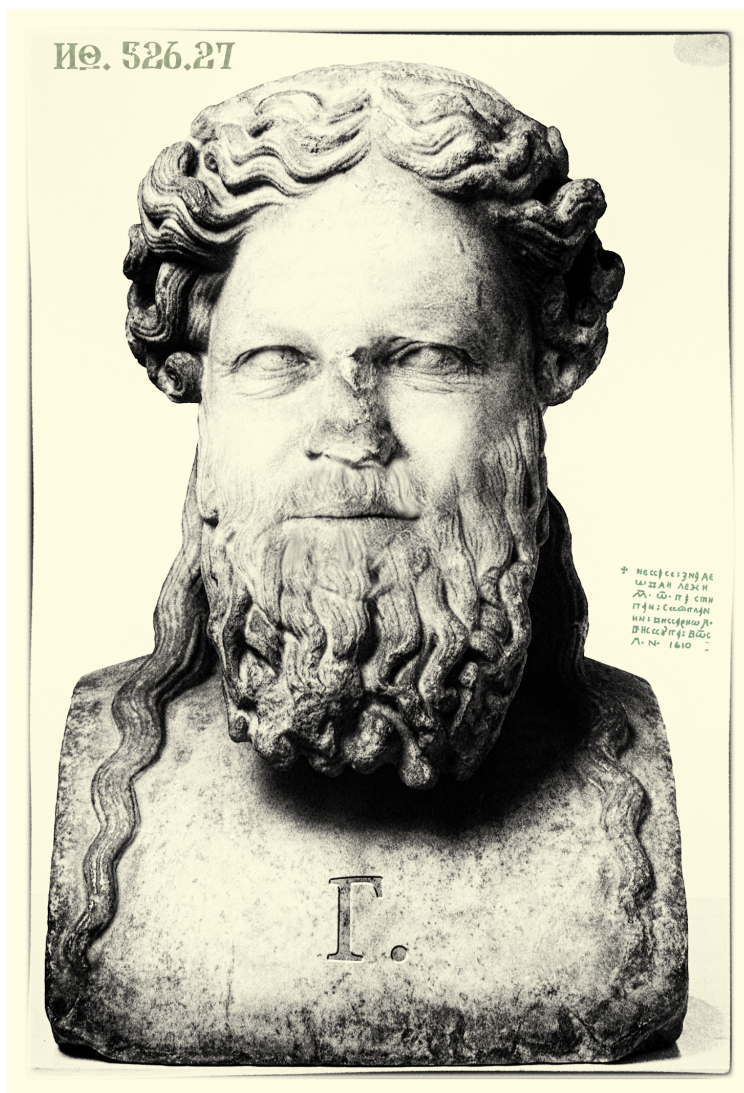

Illustration 1. 526.27: mand, skægget. Proveniensen ukendt.

I sensommeren 2010 faldt overtegnede over ovenstående fotografi, da vi rodede tilbuds-kassen i antikvariatet *Corsaren* igennem i forbindelse med en udvidet litteratursøgning til brug for en computerkonkordans af Galen med særligt henblik på nærstudier af knoglesætninger efter 4. årh. f.Kr. Fotoet faldt ud mellem to uopskårne sider af *Fortegnelse over Stophaner i Rundetaarn* vol. V, fasc. 47.¹

1. Petersen, Povlsen, Pallesen & Piil (1916).

Det stod os straks klart, at det guldene daguerreotypi med ét slag besvarede mange af filologiens såvel som arkæologiens mest brændende spørgsmål. Hvor ofte har vi ikke måttet sætte spørgsmålstegn i margen, når Platons scholiast f.eks. skriver, at Eryximachos' faste hatteomblokker Γ., der længe havde skrantet, ulykkeligvis måtte melde afbud til sejrsfesten for Agathon i 416 f.Kr.² At forestille sig, hvordan *Symposion* kunne have udviklet sig, dersom den mystiske Γ. havde været til stede, henhører vel alene under de dristigste tankeeksperimenter³ – her var måske omsider den mand, der kunne have talt Sokrates til fornuft eller i det mindste under bordet!

Det første, vi hører til busten, er en omtale af inventaret hos den forarmede renaissancefyrste Goffredo de' Semprini i forbindelse med en auktion af forskelligt bohøve i Verona i 1472: Af salgslisterne fremgår det, at 'en tvivlsom græsk buste' – utvivlsomt nr. 526.27 – blev solgt sammen med et større parti kun let brugte klædebørster og flere komplette udgaver af Thomas Aquinas' erotiske noveller.⁴ Herefter taber vi atter busten af syne adskillige århundreder, indtil den pludselig dukker op i forbindelse med et engrossalg af buster i Rom i 1723. Partiet med nr. 526.27 blev opkøbt af Ps. Maynard, der drev en lukrativ forretning med videresalg af antikke kunstgenstande til mindre kvalificerede samlere i England. I Maynards i øvrigt overordentligt interessante dagbog omtaler han med sikkerhed vor buste: 'I perceiv'd that this Grecian Bust, despite being most Peculiar, would arouse the greatest Interest, nay, Avarice among our esteem'd Collectors.'⁵

Maynard, der var omhyggelig med sine papirer, anfører også, at busten 'with which I was almost loath to part', blev solgt for næsten 8 farthings (hvoraf de to dog med stor sikkerhed var falske) til Harrow Schools endnu i dag fortræffelige antiksamling.⁶ Busten figurerer utvivlsomt som 'Bust: Man, bearded' på skolens inventarium fra 1795;⁷ og nøjere læsninger af Bennington og Spauldings fortræffelige udvalg af Harrow-elevs korrespondance fra 1550'erne til det sene 1800-tal afslører, at den skæggede buste var uhyre populær blandt eleverne. Således indgik den øjensynlig i indtil flere overordentligt morsomme skolerevyopførelser, ligesom det blandt drengene ansås for lykkebringende umiddelbart forud for trimestereksaminer at stå på hovedet på *bustens* hoved og gentagne gange messe ordene 'nej, ved I nu hvad' på latin.⁸

Herefter mister vi busten af syne for en tid; men alt tyder på, at den ikke længe efter blev relegeret til lærernes omklædningsværelse, hvor den overvejende tjente som hatte-

2. Σ Plat. *Symp.* 175a.

3. 'Dristigt' skriver vi i høflighedens navn, men der kan vel næppe herske tvivl om, at en så fremtrædende person som Eryximachos har haft en hatteomblokker, og at en sådan måtte være så tæt knyttet til sine kunder, at vedkommende let kunne inviteres med til bordet – *pace* Tortzen (2010) vol. II: 305-6, der slet ikke omtaler dette problem!

4. Sparafucile & Sant'Angelo (1872) vol. II: 327-8.

5. Maynard (1884) vol. liii: 566.

6. Maynard (1884) vol. lxxxviii: 238.

7. *Inventorium Harrovianum* (1795) 1091.

8. Bennington & Spaulding 1981 vol. XVI: 323, 325-6, 330, 332-7, 349-53 og *passim*.

stativ: Dette fremgår af et kobberstik af lokalet fra ca. 1824, hvor man tydeligt ser busten i forgrunden, delvis dækket af en julestrømpe på kaminen og en usædvanligt stor skålfuld *syllabub*.⁹

I 1914 dannedes som bekendt en bataljon bestående af alumner fra Harrow, det berømte *Harrowing Harrovians*, som mere officielt indgik i regimentet Lancashire Fusiliers.¹⁰ Ulykkeligvis stod de unge mænds faktiske effektivitet ikke helt mål med deres betragtelige ildhu; og allerede i oktober 1914 var regimentet på tragisk vis mere end halveret. Da regimentet kort herefter for første gang kom i kamp, gik det imidlertid rigtig galt for de overlevende, og den engang så stolte enhed blev nedlagt og resterne indoptaget i et andet regiment (besynderligt nok 2nd West India Regiment).¹¹

Under hele denne periode synes vor buste imidlertid at have fulgt de tapre, unge mænd igennem skyttegravenes helvede: I et bevægende brev til hjemmet dateret 17. april 1916 skriver den unge løjtnant Archibald William James Alexander Fitzhatton Fotheringay-Farquhar om krigens rædsler: 'To-day I did not get much by way of sleep, and the decidedly inferior claret the quartermaster is trying to fob on us for supper does nothing to alleviate my longing for you all (even aunt Petunia): it is at least five years too young to be drunk, and on no account should it be served with lobster *thermidor*. Nevertheless, I take no small amount of solace in the serene gaze of old Beardy, whose mild countenance seems almost to glow incandescently in the dark and soothe my vexed spirits. To think of the glorious summer days, seemingly so long ago, when we put antlers on the dear old bust and hid it just inside the kindly, octogenarian Headmaster's bedroom just before bedtime, apparently depriving him for several months of the ability to sleep without someone holding his hand [...]'.¹²

Under slaget ved Passchendaele i september 1917 overgav de sidste Harrovians sig resolut til tyske tropper fra Husaren-Regiment König Wilhelm I (1. Rheinisches) Nr. 7, og busten faldt hermed som krigsbytte i hænderne på *Hauptmann* Leopold von Lehenweiler-Grafenau, der i det civile liv var politimester (*Polizeipräsident*) i Pforzheim i Baden-Württemberg.¹³ Busten fulgte øjensynlig med den enøjede politimester hjem til Pforzheim, for den er omtalt i Politikens *Turen går til Vesttyskland* som 'absolut en seværdighed, der ville have været omvejen værd': Angiveligt havde busten stået, hvor von Lehenweiler-Grafenau efterlod den, nemlig på en hylde politimesterens private badeværelse på Pforzheim Zentralpolizeiamt, mellem en æske med sennepsplastre og en alunstift.¹⁴

9. St. John (2011) 77 og planche 982a.

10. Keegan (1996) 215.

11. Keegan (1996) 394-5.

12. Fletcher (1934) 12.

13. Se herom i Kämpfelbach (1937) 832-45 og planche 155 A IV-VII^y.

14. Søndergaard og Weissmüller (1976) 82-3 (redaktionen afsluttet i 1975). Ulykkeligvis var politistationens stolthed på dette tidspunkt igen væk, og det bedste, man på stedet siden har kunnet fremvise, er et lettere solfalmet og af sildeskæl uhyre fedtet fotografi i sepiatoner af vor buste.

Ad omveje kom Den skæggede Mand dernæst til Sovjetunionen i 1944, idet von Lehenweiler-Grafenaus nevø og arving, *Obergefreiter* Wilfried Schildknapp, i et spil l'hombre tabte den til kosakken og desertøren Porfirij Jevgenevitj Stavrogin (blandt hans kosakkammerater dog kendt som Kleonim Nikolajevitj). Stavrogin var en af mange Don-kosakker, der i skarer havde deserteret fra Den røde Hær og nu kæmpede på tysk side mod Sovjet (for Stavrogins vedkommende med rang af *khorunzjij*¹⁵ i XV Kosaken-Kavallerie-Korps under general von Pannwitz), i håbet om at få oprettet en selvstændig kosakstat efter krigen. Begge officerer havde derfor orlov og soldede deres hyre op på det berømte *Kurhessische Spielbank Bad Wildungen* på Brunnenallee 54 i Bad Wildungen.

Illustration 2. Russiske kosakofficerer. Man aner uvenskabet.

Stavrogin, der var en vanskelig modstander (pga. hans glasøje og tendens til altid at spille med højre hånd på sabelfæstet), blankede Schildknapp af til skjorten, så tyskeren ikke på stedet kunne udrede sin gæld. Stavrogin, der ikke var vant med at vente, opsøgte derfor næste formiddag Schildknapp i dennes suite, hvor han bøst sendte adjudanten væk og krævede det fulde beløb udredt på stedet. Schildknapp tilbød febrilsk at dele rovet efter udplyndringen og nedbrændingen af en baltisk pålægsfabrik (bestående overvejende af figenpålæg af tvivlsom kvalitet og herkomst, der efter den lange transport havde antaget en noget stram lugt). Stavrogin afslog henrykt og optrådte 'endnu mere truende'.¹⁵ Schildknapp bævede, men var ude af stand til at komme med et adækvat gentilbud og kunne heller ej stille noget pant. Stavrogin krævede oprørt satisfaktion, men fik i samme nu øje på busten over døren og udbød 'Hov!' på

15. Razumikhin (2010) vol. 2: 55.

russisk. Han tilbød øjeblikkelig Schildknapp at slå en streg over æresgældsposten til gengæld for busten, som han antog for at forestille en berygtet kosak-*hetman*,¹⁶ og tyskeren indvilgede med alle tegn på lettelse.

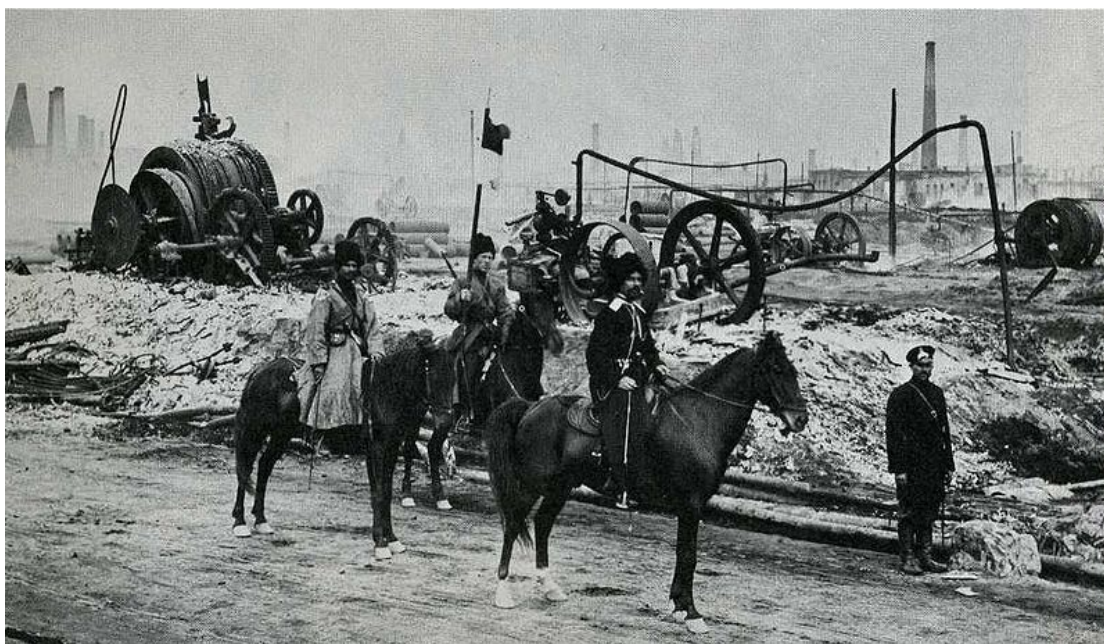

Illustration 3: Dette er det eneste bekræftede foto af Stavrogin, der ses til hest længst til højre. I baggrunden ruinerne af den tyske forpost ved Orenburg.

Stavrogin, der var en overbevist tilhænger af samtidens teorier om racerenhed og tilsyneladende i øvrigt på alle måder temmelig excentrisk,¹⁷ var stærkt optaget af frenologi og havde det synspunkt, at denne fortræffelige videnskab med gode resultater kunne udøves på antikke buster. Stavrogin foretog derfor, mens han havde busten i sin besiddelse, omfattende frenologiske undersøgelser af busten.¹⁸ Undersøgelsens resultater er alle tabt, med undtagelse af en enkelt sætning, der er bevaret i et af Stavrogins mange breve til sin mor: 'Det ser ikke godt ud,' står der blot.¹⁹ Via sine idelige og nærgående frenologiske studier fandt han siden ud af, at busten rent faktisk ikke

16. Også general Patton var stærkt interesseret i busten, som han efter en 'seance' havde 'fået at vide' forestillede hans elskede og nu afdøde grandtante Oda Patton, og foretog derfor begejstret og i umiddelbar forlængelse af *the Battle of the Bulge* en særdeles hasarderet fremrykning mod Pforzheim, idet han til Life Magazine udtalte: 'The bust — or bust!' (5. feb. 1945, 23-67).

17. Selv efter de særdeles rummelige definitioner af begrebet blandt kosakker: Det er således på ingen måde usædvanligt, at en kosak uden videre afkræver sin nærmeste nabo et slagfast bevis på, at denne ikke har opført sig uterligt over for noget af hans småkvæg. Den derpå følgende edsaflæggelse har nærmest rituel karakter, og det mindste fejltrin eller fnisen under recitationen kan medføre grumme repressalier mod den formodede gerningsmand, hans nærmeste mandlige slægt, og navnlig hans eget småkvæg. Se du Namitte (1923) vol. III: 323-37. (*La vie secrète des cosaques* vol. I-IV).

18. For en grundig diskussion heraf se Barfoed & Schwartz (2012) 56-613.

19. 'Выглядит не очень хорошо.' Razumikhin (2010) vol lvi: 16.

forestillede en kosak-*hetman*, og at der snarere var tale om en filosofisk type eller ligefrem en overlærer. 'Not cossack!' udbrød Stavrogin efter sigende, hvorefter busten prompte blev stillet uden for teltet og brugt til at holde forreste teltbardun (парень) stram.

Under opgøret med de deserterede kosakker efter krigen klarede Stavrogin på en eller anden måde frisag ved sin særegne, charmerende blanding af bestikkelse, storpraleri og krybende kujoneri; for hans korrespondance med moderen røber, at han deltog i Den røde Hærs sejrparade i Moskva den 24. juni 1945. Herefter præsiderede busten over spillebordene ved officersmessen på kasernen F. i guvernementet P., indtil en u-navngiven soldebror, der var en glødende tilhænger af Stalin, efter et ophedet skænderi om en spillegæld på 114 rubler greb busten og slog skallen ind på Stavrogin²⁰ og bragte den for Politbureauet i Leningrad.²¹

Busten imponerede Leningrads førende autoriteter i kunsthistorie og blev af dem vurderet som et 'værk af signifikant monoton', og den blev herefter overgivet til Eremitagemuseet i Vinterpaladset i 1961.²² I løbet af 1970'erne blev den forvist til Vinterpaladsets kældergange, hvor den fungerede som skamstøtte på gangen til personalecafeteriaet, uvist dog hvorfor. Det menes at være i denne periode, at busten fik knust næsen; men om det er også er hér, den blev bemalet, øjensynlig i en primitiv efterligning af klovnesminke, og siden forsøgt afsyret med læsket kalk, vides ikke.

Desværre er Den skæggede Mand nu som bekendt spørlost forsvundet fra Vinterpaladsets enorme kældermagasiner; og det eneste overlevende vidnesbyrd om dens eksistens er det guldne billede i starten af denne artikel. Fotografiet er, såvidt vides, taget af Stavrogin, som ofte, og til hans officerskollegers usigelige irritation, pralede af sit Rolleicord.²³ Fotografiet indgik i Vinterpaladsets billedkartotek, stadig med arkivnummeret 526.27 – efter en tibetansk regnspand, men før en delvis beskadiget skythisk zink-skægkrølletang fra Kul-Oba ved Kertj på den nordlige Sortehavskyst. Påskriften på fotoet (i kvindehand, efter grafologers udsagn) kan tydes som: 'Du godeste!'

Fotoet har i mange år været svært at komme i nærheden af, men dets tilsynekomst, endda i god kvalitet, bør være ensbetydende med en stærkt opprioriteret forskning i den forsvundne buste – et projekt som overtegnede har sat os for at føre ud i livet med al vor tid og energi. Tænk, om man én gang for alle kunne få identificeret en så central figur i græsk kulturhistorie!

nikephoros@gambolputtyonline.com

huo_yj@unlimitedaorist.cz

20. *Izvestija* 7. maj 1953, sektion 2.12-13.

21. Razumikhin (2010) 237.

22. Skrjabin (1978) 366.

23. Nærmere betegnet et Rolleicord II, type 2 (1937-1938). Razumikhin (2010) vol 1: 209.

Bibliografi

- Barfoed, E. & Schwartz, A. 2012. *Phrenology as a Reliable Philological Approach*. Spitzbergen: Skalks Forlag.
- Bennington, J.Q. & Spaulding, R.L.A. 1981. *Dear Mum: Letters from British Boarding and Private Schools 1550-1900* vol. I-XVIII. Mombasa: The Tobacco Jar Printing Press.
- du Namitte, J.-P. 1923. *La vie secrète des cosaques* vol. I-IV. Lyon: Éditions de la Patrie.
- Fletcher, A. 1934. *Selected Letters and Diaries from the Great War*. London: Penguin.
- Inventorium Harrovianum*. 1795: Harrow (ms.).
- Keegan, J. 1996. *Dulce et Decorum est: Regiments of the Great War*. Sandhurst: Sandhurst Weapons and Munitions Publications.
- Kämpfelbach, Y. 1937: *Europäisches Kulturgut als deutsche Kriegsbeute*. Danzig & Köln: Deutsches Zollamtverlag GmbH.
- Maynard, Ps. 1884. *Maynard's Diaries: Fragments and Napkins Assembled and Edited by Joanna Lumley, esq. (MBE)* vol. i-cxxvii. Canterbury: Gambolputty and Sons.
- Mejer, J. & Tortzen, C.G. 2009-14. *Platon: samlede værker i ny oversættelse* vol I-VI, København, Gyldendal.
- Petersen, Th., Povlsen, S.A., Pallesen, C.R. & Piil, H.-E. 1916. *Fortegnelse over Stophaner i Rundetaarn* vol. I-XVIII. Helsingör: Helsingör Egn-Forlag.
- Razumikhin, F.S. 2010. *Diaries of a Traitor 1919-* vol. 1-2; vol. 3 under udgivelse (engelsk oversættelse ved A. Herløv Petersen 2010). Berlin: Taschen Verlag.
- Skrjabin, I.T. 1978. *Politbureauets værste forbrydelser: anekdoter fra Politbureauet og andre sjove historier*. Oversat af A. Herløv Petersen. København: Thaning og Appel.
- Sparafucile, G. & L. Sant'Angelo. 1872. *Un attimo d'indecisione: registro delle aste pubbliche in Italia 1350-1750 con particolare attenzione su temi di bronzo e di pietra* vol. I-VII. Metaponto: Edizioni fratelli Bamboleo.
- St. John, C.S.F.P-Q. 2011. *Interiors from English Public Schools in the XIX Century*. Umeå: Svenska Folkhemmets Förlag AB.
- Søndergaard, M. & Weissmüller, J. 1976. *Turen går til Vesttyskland*. København: Politikens Forlag.